

UDC: 82.091:81.161.2'255:2-23

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ КОНФЕСІЙНИХ ТЕКСТІВ

Вікторія Остапчук

Кандидат філологічних наук, старший викладач,
Кафедра слов'янської філології,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (УКРАЇНА),
43025, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30-а,
e-mail: kwitka25@ukr.net

РЕФЕРАТ

Мета статті полягає в тому, щоб через поетику, зіставляючи переклади конфесійних текстів українською мовою із церковнослов'янськими варіантами, простежити адекватність українських перекладів, враховуючи особливості лексики і стилю. У дослідженні використаний *системний підхід* із застосуванням порівняльно-типологічного, описового та герменевтичного методів. У *результаті* зіставлення перекладів десяти Божих заповідей, а також акафістів до Пресвятої Богородиці церковнослов'янською мовою і українською доходимо висновку, що українська богословська мова знаходиться у стадії становлення, тому зауваження багатьох дослідників щодо неадекватності українських перекладів конфесійних текстів мають свої підстави. *Наукова новизна* обумовлена тим, що порушена у заголовку тема недостатньо висвітлена, оскільки українські переклади конфесійних текстів не були детально проаналізовані. *Практичне значення* статті зумовлене тим, що її результати можуть бути використані в подальших дослідженнях перекладів конфесійної літератури, а також у наукових працях, у курсах теорії і практики перекладу, у написанні дисертацій, магістерських, дипломних, курсових та інших робіт аспірантами і студентами-філологами.

Ключові слова: переклад, конфесійні тексти, ментальність, стиль, богословська термінологія.

THE DIFFICULTIES OF THE CONFESSIONAL TEXTS' TRANSLATIONS

Viktoriya Ostapchuk

Ph.D. in Philology, Senior lecturer,
Department of Slavonic Philology,
Lesya Ukrainka Eastern European National University (UKRAINE),
43025, Lutsk, 30-a Vynnychenka str.,
e-mail: kwitka25@ukr.net

ABSTRACT

The *aim* of the article is to deduce the adequacy of the Ukrainian translations through the poetry comparing the translations of the confessional texts in Ukrainian and Church Slavonic. It was made considering the individuality of the vocabulary and style. In the exploration there has been applied the system approach by using the comparative-typological, descriptive and hermeneutical *methods*. There were compared the translations of 10 God's Commandments and also the akathests to the Mother of God both in Church Slavonic language and in Ukrainian. As a *result* we make a conclusion, that Ukrainian theological language is in its period of the incipience, that's why the remarks of many investigators about the inadequate of the Ukrainian translations have its grounds and reasons. The *scientific novelty* is conditioned by the fact, that the theme affected in the title, is not clarified enough, because the Ukrainian translations of the confessional texts were not analyzed in details. *Practical significance* of the article was caused by the fact, that its results can be used in the following investigations of the confessional literature translations and also in the scientific works, in the courses of the theory and practice of the translation, in writing of the dissertations, master and graduate works, coursework's and other works of postgraduates and students-philologists.

Key words: translation, confessional texts, mentality, style, theological terms.

Вперше із труднощами перекладу конфесійних текстів стикнулися вже старозавітні мудреці-перекладачі, про що свідчить житіє праведного Симеона Богоприємця. Древні історики повідомляють, що єгипетський цар Птолемеї II Філадельф (285–247 до Різдва Христового), бажаючи поповнити свою знамениту Александрійську бібліотеку текстами священних книг, запросив із Єрусалима книжників. Серед 72 учених, що прибули в Александрію для перекладу Священного Письма на грецьку мову, був праведний Симеон, який і перекладав книгу пророка Ісаїї. Прочитавши в оригіналі: «Се, Дева во чреве приимет и родит Сына» (Іс.7:14), він вирішив, що слово «Дева» тут вжите помилково, замість слова «Жена», і хотів виправити текст. У цей момент перед ним з'явився Ангел і стримав його руку, говорячи: «Вір написаним словам, ти сам переконаєшся, що вони здійсняться, бо не зазнаєш смерті, поки не побачиш Христа Господа, Котрий народиться від Чистої і Непорочної Діви» [3, с. 81]. З того дня праведний Симеон став очікувати пришествя Месії. Зустріч мудрого старця з Ісусом Христом описує євангеліст Лука [див. дет.: Лк. 2 : 22–35].

Уривок із житія Симеона Богоприємця свідчить про те, що перекладач, з однієї сторони, повинен передати точність смислу оригіналу, а з іншої – враховувати ментальність народу, на мову якого перекладається твір. І. Франко вважав, що ці завдання мають бути виконані окремо: «Переклад такої книги, як Біблія, – писав він, – повинен бути або популярний, то значить бодай мовою своєю зрозумілий для широкої маси народу, або науковий, то значить такий, щоб докладно передавав зміст і значення кожного речення первовзору» [16, с. 275–276].

Дослідженню актуальних проблем, пов'язаних із перекладами конфесійних текстів українською мовою, присвячена чимала кількість праць, *підвищений інтерес до проблем становлення і розвитку конфесійного стилю в Україні* виявляли, зокрема, В. Антофійчук, І. Бетко, М. Малюк, С. Самбірський, В. Сербей, Є. Сверстюк, В. Сулима, О. Рокіцький, М. Тимошик, В. Німчук, Н. Бабич, Н. Дзюбишина-Мельник, Л. Шевченко, В. Задорожний, про що детально говориться у статті Т. Мороз [10]. Але незважаючи на це, тема перекладу сакральної літератури українською мовою потребує подальшого вивчення, що зауважив В. Німчук: «Із погляду точності, адекватності передачі змісту оригіналів Святого Письма, добору засобів перекладу – лексем, граматичних форм, фразем для збереження „біблійного” стилю, – пише дослідник, – українські переклади Книги Книг досі чекають на докладний, безсторонній монографічний аналіз» [11].

У зв'язку з цим **мета статті** полягає в тому, щоб через поетику, зіставляючи переклади конфесійних текстів українською мовою із церковнослов'янськими варіантами, простежити адекватність українських перекладів, враховуючи особливості лексики і стилю.

Очевидно, що релігійні тексти, відрізняючись від інших різновидів літератури, мають відповідати особливим вимогам. Насамперед вони повинні налаштовувати читача на молитовний лад, викликати думки про божественне. У «Голкової Библии» під редакцією А. Лопухіна, де міститься коментар на всі книги Святого Письма, вказується: «Главной чертой, отличающей святыя

писання „Біблії” от всех других литературных произведений, сообщающей им высшую силу и непрекаемый авторитет, служит их *богодухновенность*. Под нею разумеется то сверхъестественное божественное озарение, которое ...сообщало откровения ...руководило всем ходом работы, благодаря чему последняя была не простым продуктом человека, а как бы произведением самого Бога» [9, с. 4].

Відомо, що всі канонічні книги Старого Заповіту були в основному написані давньоєврейською мовою і лише деякі – халдейською, а книги Нового Заповіту, крім Євангелія від Матфея – по-грецьки, так званім александрійським діалектом. У IX ст. Біблія була перекладена на «язык словенск» просвітителами слов'ян, рівноапостольними братами Кирилом і Мефодієм. Протягом століть наші предки розцінювали церковнослов'янську мову як спосіб виразу богонатхненної правди та передачі божественного начала. Тому перші переклади релігійних текстів українською мовою, здійснені вже у XVI ст., не були сприйняті. Проти живої народної мови в богослужбових книгах виступили: друкар Іван Федорович, польський полеміст Петро Скарга, Мелетій Смотрицький, Захарія Копистенський, український письменник Іван Вишенський, котрий відстоював церковнослов'янську мову, як знаряддя святості, стверджував, що *церковнослов'янською навіть брехати неможливо*. «Книги всі церковнії і устава, – писав до співвітчизників відомий український полеміст, – друкуйте словенською мовою, ...вона є найплодоносна з усіх мов і наймиліша Богові» [18, с. 35]. У 60-х рр. XIX ст. у відповідь на намагання ввести українську мову в релігійну сферу на Західній Україні на сторінках періодичних видань відбувається дискусія. Про необхідність збереження церковнослов'янської мови *для сакральності, урочистості, піднесеності змісту* твердять Й. Мельницький, Г. Костельник, Ю. Дзерович, М. Щепанюк. У Центральній Україні ідею наслідування церковнослов'янської мови підтримує відомий філолог П. Житецький. Про *першість, сакральність і незамінність* церковнослов'янської мови говорить О. Онишкевич, з яким погоджується Я. Головацький [див. дет.: 7]. Як відомо, право української мови на входження в конфесійне життя відстоювали: М. Каровець, Б. Костяковський, О. Лотоцький. Незважаючи на такі протилежні думки представників еліти, канонічні тексти українською мовою все ж таки з'явилися.

Перший повний переклад Нового Завіту українською мовою здійснив П. Морачевський у 1862 р. Згодом до перекладу Святого Письма зверталися І. Нечуй-Левицький, П. Куліш, І. Пулюй, І. Огієнко, І. Хоменко [Див.дет.: 8, с. 520].

Не дивлячись на існування в наш час численних конфесійних текстів українською мовою, деякі сучасні дослідники підтримують думку своїх попередників – діячів XVI – XIX ст, вважаючи, що «переклад із церковнослов'янської на українську є фактично неможливий» [с. 42]. Зокрема, кандидат богословських наук, протоієрей О. Добош обґрунтовує таку свою позицію наявністю наступних філологічних проблем перекладу Богослужіння і біблійних текстів: «Першою перешкодою, – пише богослов, – є текстологія. На сьогоднішній день вже немає тих грецьких оригіналів IX ст., з яких перекладали святі

Кирил та Мефодій, взагалі немає критичних видань (тих, що містять попередні переклади та зміни) ні грецького, ні церковнослов'янського Богослужіння. Тому рівень відповідності українського аналітичного перекладу богослужбовому оригіналу у нас немає по чому звіряти» [5, с. 42]. Наступною проблемою, яка виникає під час перекладу релігійних текстів українською мовою, О. Добош вважає проблему стилю. «Церковнослов'янська мова, – пише він, – стилістично однорідна, в той час як українська стилістично диференційована, причому функцію мови високого стилю у ній історично виконував пласт церковнослов'янської лексики» [5, с. 43]. Ще одна нерозв'язна проблема, яку називає О. Добош, міститься, згідно з його спостереженнями, *в області догматичних термінів*. «Оскільки церковнослов'янська мова, – зазначає кандидат богослов'я, – створювалась для перекладу церковної книжності, її богословсько-термінологічна система точно відповідає грецькій. В українській мові жодних аналогів цій термінології немає» [5, с. 43].

Отже, О. Добош, перебуваючи на позиціях науковості, точності, вважав, на відміну від І. Франка, неможливим переклад богослужбових текстів українською мовою.

Іншою є точка зору Л. Іваннікової, котра, аналізуючи у своїй статті, «чому українська мова не стала мовою церкви в XVI–XVII століттях», вказує на те, що при перекладі сакральної літератури українською мовою *важлива не стільки адекватність, скільки вдало знайдений асоціативний образ, що точно передає стан душі молільника* [6]. Дослідниця закликає враховувати при перекладі природу української мови. Водночас вона виступає проти довільного трактування богословських понять. Зокрема, аналізуючи перекладацьку діяльність І. Пулюя, Л. Іваннікова вказує на мовну недосконалість виданого ним у Відні 1871 р. першого українського молитовника. «Судячи з усього, – пише дослідниця, – переклад здійснено за греко-католицькими першоджерелами... Мова цих молитов насичена галицькими діалектизмами, розмовною лексикою, іноді автор довільно, навіть описово передає зміст молитви» [6]. Характеризуючи пам'ятки української богослужбової мови 20-х років ХХ ст. («Часловець (Скорочений для вжитку)» (Київ, 1921), «Святкову й загальну мінею українською мовою» (Київ, 1927), «Служби Божі в Страсний четвер, п'ятницю, суботу й на Великдень» (Київ, 1927), «Свята Служба Божа» (Київ, 1922)), Л. Іваннікова зазначає, що мова цих текстів «подібно до мови І. Пулюя, глибоко стоїть на народній основі (часто вживані такі характерні для народної поезії слова як „шати“, „покої“, вислови типу „Господи, до Тебе я взиваю – вислухай мене!“)» [6].

Вивчаючи мову молитовника «Добрий пастир» у перекладі І. Огієнка, «наповнену численними діалектними словоформами, близьку до розмовно-народної», Л. Іваннікова вказує на те, що «Церква давно вже відмовилась від таких новотворів, замінивши їх усталеними старослов'янськими формами, які зберігають той піднесений урочистий стиль мови, котрого вимагає молитва і богослужіння» [6].

Говорячи про сучасні переклади ХХІ ст., зокрема, ті, що належать Видавничому відділу УПЦ КП, дослідниця засвідчує, що їхньою особливістю є «не завжди виправдане захаращення мови старослов'янськими („Присноблаженну“,

„богоглаголивих апостолів”, „по сні нічним”, „у святих дивний сий”), що нерідко затемнює зміст тексту». Л. Іваннікова порівнює ці тлумачення з перекладами І. Ісіченка, який *впадає в іншу крайність* – його тексти характеризуються *надмірною українізацією* – «трапляється навіть заміна вже усталених богословських термінів діалектними формами та словами, характерними більше для художньої літератури: „не збуреним гадками”, „зажуру бісівську”, „погідний сон”, „цнотливо”, „безугавно грішу” тощо» [6].

Очевидно, що Л. Іваннікова, відстоюючи чистоту і природність української мови у конфесійних текстах, водночас виступає проти порушень змісту в літературних зразках такого типу, в чому вона наближається до концептуальних положень І. Франка.

Деякі переклади сакральної літератури критикувалися за наявність у них лексики, неприпустимої для цього стилю. Так, рецензент П. Житецький докоряв М. Лободовському – автору рукописного перекладу Євангелія – не тільки за буквалізм, а й за вживання вульгарних слів, на що привертав увагу і В. Німчук [див. дет.: 11].

Щоб підтвердити чи заперечити слушність міркувань різних дослідників, доцільно здійснити порівняльний аналіз богослужбових текстів церковнослов'янською і українською мовами.

Для зіставлення вибрані переклади уривків з акафістів до Пресвятої Богородиці і десяти Божих заповідей церковнослов'янською мовою і українською (переклад – І. Огієнка).

Десять заповідей
церковнослов'янською мовою.
Исход, гл. 20

1. Аз есмь Господь Бог твой; да не будут тебе бози инии, *разве Мене.*
2. *Не сотвори себе кумира* и всякаго подобия, елика на небеси горе, и елика на земли низу, и елика в водах под землею: да не поклонишия им, ни послужиши им, ибо Я Господь, Бог твой, *Бог ревнитель...*
3. Не приемли имене Господа Бога твоего *всуе.*
4. Помни день субботный, еже святити его: шесть дней делай, и сотвориши в них вся дела твоя, в день же седьмый, суббота, Господу Богу твоему: не делай в оный ни какогo дела ни ты, ни сын твой, ни дочь твоя, ни раб твой, ни рабыня твоя, ни (вол твой, ни осел твой, ни всякий) скот твой, ни *пришлец, который в жилищах твоих.*
5. Чти отца твоего и мать твою, да благо ти будет, и да долголетен будеши на земли.
6. Не убий.
7. Не прелюбы сотвори

Десять заповідей у перекладі І. Огієнка.
Вихід, р. 20

1. Я Господь, Бог твій; хай не буде тобі інших богів *передо Мною!*
2. *Не роби собі різьби* і всякої подоби з того, що на небі вгорі, і що на землі долі, і що в воді під землею. Не вклоняйся їм і не служи їм, бо Я Господь, Бог твій, *Бог заздрисний...*
3. Не призывай Імення Господа, Бога твого, *надаремно.*
4. Пам'ятай день суботний, щоб святити його! Шість днів працюй і роби всю працю свою, а день сьомий субота для Господа, Бога твого: не роби жодної праці ти й син твій, та дочка твоя, раб твій та невільниця твоя, і худоба твоя, і *приходько твій, що в брамах твоїх.*
5. Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були твої дні на землі!
6. Не вбивай!
7. Не чини перелюбу!

8. Не укради.

9. **Не послушествуй** на друга свого свідательства ложна.

10. Не пожелай жены искренняго твоего, не пожелай дому ближняго твоего, ни села его, ни раба его, ни рабыни его, ни вола его, ни осла его, ни всякого скота его, ни всего, елика суть ближняго твоего [11, с. 336].

8. Не кради!

9. Не **свідкуй** неправдиво на свого ближнього!

10. Не жадай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, ані раба його, ані невільниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що ближнього твого [14].

Церковнослов'янський варіант першої заповіді закінчується словами: «да не будут тебе бози инии, **разве Мене**». Слово *разве* у перекладі на українську означає *крім* [15, с. 433]. І. Огієнко перекладає цю фразу вільно, не дослівно: «Хай не буде тобі інших богів **передо Мною**».

Другою заповіддю Господь забороняє поклоніння язичницьким богам. Якщо у церковнослов'янському тексті це стає зрозумілим з першої фрази, то український варіант викликає певні роздуми. «**Не сотвори себе кумира...**» в перекладі звучить: «**Не роби собі різьби**». Тлумачний словник української мови подає значення слова *кумир* як: «1. Статуя, якій язичники поклоняються як божеству; ідол. 2. *перен.* Той, хто служить предметом захоплення, поклоніння. Зробити (створити і т. ін.) [собі] кумир (кумира) – визнати кого-, що-небудь єдино достойним поклоніння» [2, с. 398]. Незважаючи на існування в українській мові фразеологізму «*зробити (створити і т. ін.) [собі] кумир (кумира)*», перекладач замінив точне слово *кумир* – метафоричним – *різьба*, що означає: 1. Мистецтво вирізування малюнка, візерунка на якому-небудь твердому матеріалі. «2. Малюнок, візерунок, вирізаний на якому-небудь твердому матеріалі» [2, с. 572.]. Можна припустити, що І. Огієнко в такий спосіб хотів показати намагання людини, яка *робить різьбу*, стати на місце Бога-творця. У перекладі з'являється яскравий візуальний образ, але метафоричний.

Словосполучення «*Бог Ревнитель*» було перекладено як «*Бог Заздрісний*», але значення цих слів суттєво відрізняється. В «Толковой Библии» за редакцією А. Лопухіна так пояснюється це місце в Старому Завіті: «Бог-ревнитель, т. е. ревностно оберегающий Ему одному принадлежащие права на поклонение со стороны людей и не допускающий, чтобы свойственные Ему слава и прославление воздавались идолам» [9, с. 337]. Тобто, Господь, проголошуючи цю заповідь, дбає, піклується про своїх людей, щоб вони пам'ятали справжнього творця і не витрачали своєї любові на бездушних ідолів. Підтвердження такому поясненню знаходимо у словнику В. Даля, де вказується, що «*ревнитель* – усердный защитник, старатель, поборник, сподвижник» [4, с. 88]. СУМ також подає слово *ревнитель* з позначкою книжн[е] зі значенням «щирий, завзятий прихильник кого-, чого-небудь» [4, с. 473]. В українській мові є спільнокореневе слово *ревний*, що якраз означає *дбайливий, клопіткий, запопадливий, упадливий*. Таким і є Господь по відношенню до своїх людей. Натомість український вислів *заздрісний* викликає негативні емоції, тому що означає того, хто «схильний до заздрощів» [2, с. 126], а *заздрість* – «почуття роздратування, досади, викликане якоюсь перевагою, вищістю, добробутом іншого» [2, с. 126]. Не зовсім зрозуміло, чому І. Огієнко обрав слово *заздрісний*, яке у свідомості

сучасного реципієнта пов'язане з переживаннями, що заслуговують на осуд. Для нашого сприйняття словосполучення «*Бог заздрісний*», враховуючи негативний відтінок слова *заздрісний*, є незрозумілим у біблійному тексті, тому що важко уявити, щоб Богу бути притаманні такі почуття.

Третя заповідь – «Не прийшли имене Господа Бога твоего *всуе*» – забороняє «профанирование – бесцельное, напрасное употребление божественного имени („напрасно” – евр. шаве)» [9, с. 337]. Церковнослов'янське слово *всуе* у порівнянні з українським *надаремно* є більш промовистим, тому що має прозору етимологію: *всуе* (*в суете*) (суета – те, що не становить справжньої цінності, що-небудь мізерне, неважливе; марність [2, с. 829]). «Этимологический словарь русского языка» пояснює лексему *всуе* наступним способом: «*всуе* – „понапрасну”, из *въ* и *суе*» [15, с. 364], а «*суе* – нареч. „напрасно, зря”, церк., часто *суе* – в сложениях *суевер*, *суеверие*... *суета*» [15, с. 797]. На сторінках тлумачного словника української мови також присутня лексема *всуе* – *марно*, *даремно* з ілюстративним контекстом із творів Т. Шевченка: «*Я сам, як бачиш, марне, всуе, Я сам занівечив свій вік*» [2, с. 771.]. Слово *надаремно*, використане І. Огієнком у перекладі, фіксується у словнику української мови з позначкою *розмовне*: «Надаремний, *а, е, розм.* 1. Який не дає наслідків; марний» [2, с. 61]. Фразу із четвертої заповіді – «*пришлец, который в жилищах твоих*» український перекладач передає як: «*приходько твій, що в брамах твоїх*». Бути *в брамах* – не означає *в жилищах*, тобто в домі, – тут розбіжності між українським і церковнослов'янським текстами. Слово *приходько* подане у СУМі з маркуванням *розм[овне]*, а *свідкувати* – *заст[аріле]*. Використання розмовної лексики – не притаманне для високого стилю конфесійної літератури. Напевно, вибір І. Огієнка можна пояснити намаганням наблизити сакральний текст Біблії до простого сільського читача. Хоча така позиція, на нашу думку, не збігається з міркуваннями І. Франка, який, критикуючи переклад П. Куліша, зауважував, що український перекладач «не вмів ніколи знайти границі між народною і церковною мовою і скрізь уживав такі славянізми як „рече”, „глагола” і т. ін.» [17, с. 326]. Негативно оцінює І. Франко і «чудернацьку українізацію імен власних» у Кулішевій Біблії: «...Мусій замість „Мойсей”, Оврам замість „Авраам” і Сруль замість „Ізраїль”, що доводило до таких курйозів, як переклад біблійного „да уповаєт Израиль на Господа” на архиукраїнське „Хай дуфає Сруль на пана”» [17, с. 326]. У зв'язку з цим І. Франко стверджував, що *виданий Кулішем переклад не принесе ніякої користі, тому що галицькі дяки і псалтирники легше розуміють церковний текст св. Письма, ніж той його переклад*.

При перекладі молитов виникає ще більше труднощів, оскільки тут важливо передати не лише зміст, але й певний ритм. Так, наприклад, перекладаючи акафіст, слід пам'ятати, що це – «гімнографічний твір, ...який має усталений метр, синтаксис та композицію. Складається із зачину (кукуля, або кукулія), дванадцяти більших строф (ікосів) і дванадцяти менших строф (кондаків), які строго чергуються під час виконання, кожна з них при цьому починається із наступної літери грецької абетки (всього – 24)... Ікос та кукулій відрізняються за ритмом, але їх об'єднує спільний рефрен, або тропар. Кондак

має рефрен *алілуя!*, який виконує композиційну функцію» [8, с. 39]. Проаналізуємо уривки перекладів акафістів:

Акафіст Пресвятій Богородиці в честь її ікони «Всецариця»

Ікос 1

Ангел *предстатель* с небесе спешд, *рече* Всецарице: радуйся! И боговещанным гласом, воплощаема Тя зря, Господи, возопи к Ней таковая: Радуйся, *Главизно* нашего спасения; радуйся, *Исполнение Зиждителева смотрения*... Радуйся, *одеяние плоти* Слову соткавшая. Радуйся, уму непостижная *Горняя Славо*... [12, с. 68–69].

Ікос 1

Ангел *предстатель* з небес зійшовши, *викликнув* Всецариці: радуйся! І величним голосом, Тебе, що втілюєшся, бачачи, Господи, взивав до неї так: Радуйся, *Главизно* нашого спасіння; радуйся, *сповнення Творцевого передбачення*... Радуйся, бо *одіяння плоти* Слову Ти зіткала. Радуйся, розумом незбагненна *Вишня Славо*... [13].

У наведеному перекладі ікосу українською мовою вживаються наступні церковнослов'янські вирази: *предстатель*, *Главизна*, *сповнення*, *одіяння*, *Вишня*. Старослов'янське *рече* означає *говорить*, у порівнянні зі словосполученням «Ангел *рече*» українське «Ангел *викликнув*» звучить дещо приземлено. В українському перекладі акафісту «Всецариці» трапляються й інші церковнослов'янськи, яким не знайшлося відповідників: *ходатайниця*, *ліствиця*, *агниця*, *лжиця*, *ківот*, *трапеза*.

Порівняємо:

Радуйся, о спасении верных *Ходатаице*;
Радуйся, *Лествице* Небесная, возводящая от земли к небеси;
Радуйся, *Агнице*, сердца незлобивых хранящая [12, с. 70].

Ікос 7

Радуйся, *Лжице* златая, исполнь Божественных Таин; радуйся, драгий *Кивоте*, вместилище великия Святыни; радуйся, *Трапезо*, предлагающая нам Пищу Святую [12, с. 73].

Радуйся, про спасіння вірних *Ходатайниця*;
Радуйся, *Ліствице* небесна, що ведеш від землі до неба;
Радуйся, *Агнице*, що незлобивих серця оберігаєш.

Ікос 7

Радуйся, *Лжице* золота, повна Божественних Таїн; радуйся, Дорогий *Кивоте*, вместилище великої Святині; радуйся, *Трапезо*, що пропонуєш нам їжу Святу [13].

Перекладач зберіг церковнослов'янськи, очевидно, для того, щоб не порушити високого стилю молитви, але в українському варіанті ці вислови звучать дещо штучно, неприродно.

У тих же випадках, де старослов'янськи замінені українськими відповідниками, текст акафіста втрачає свою піднесеність.

Порівняймо:

Радуйся, *Персте*, на Святую Евхаристию указуяй [12, с. 73]
радуйся, *Милости Сосуде*, Богом избранный... [12, с. 76].

Радуйся, *Вказівнице* на Святу Євхаристію;
радуйся, *Милості Посудино*, Богом вибрана... [13].

В українських перекладах інших акафістів спостерігаються подібні явища. Так, в «Акафісті Пресвятій Богородиці» *Ангел предстатель* перекладено як *Ангел відпоручник*, в іншому варіанті – *Ангел найстаріший* [8, с. 39];

лествица небесная – драбина небесна (радуйся, драбино небесна, що Бог зійшов нею...).

Подекуди переклад молитви українською мовою звучить різко, навіть непристойно. Порівняємо звернення до Божої Матері церковнослов'янською і українською мовами («Акафіст Пресвятій Богородиці»):

<p>Радуйся, <i>отрасти неувядаемая розго</i> [12, с. 25]; радуйся, <i>дворе словесных овец...</i> [12, с. 25] Радуйся, <i>исправление человеков</i>; Радуйся, <i>древо благосеннолиственное</i>, имже покрывают мнози [12, с. 27]; Радуйся, <i>столпе девства; радуйся, дверь спасения</i>, Радуйся, <i>добрая младопитательнице девам</i>; радуйся, <i>невестокрасительнице душ святых</i>. Радуйся, <i>Невесто Невестная</i> [12, с. 29].</p>	<p>Радуйся, <i>галузко рослини нев'янущої</i>; Радуйся, <i>кошаро овецъ духовних..</i>; Радуйся, <i>роду людського поправо</i>; Радуйся, <i>деревино ряснолиста</i>, що багатом дає захисток; Радуйся, <i>дівичості підпоро</i>; Радуйся, <i>брамо спасення</i> Радуйся, <i>дівичь виховнице чудова</i>; Радуйся, <i>душ святих дівственна окрасо</i>; Радуйся, <i>Невісто неневісна</i> [1].</p>
--	---

Переклади конфесійної літератури українською мовою виконувалися переважно не з мов оригіналу. Часто інваріантом для перекладачів виступав церковнослов'янський текст, який сам є варіантом відносно інваріанта Біблії, написаної давньоєврейською мовою. Але українські варіанти, що підтверджує здійснене зіставлення, не завжди звучать зрозуміліше у порівнянні з церковнослов'янським. Українська богословська мова знаходиться у стадії становлення, тому зауваження багатьох дослідників щодо неадекватності українських перекладів конфесійних текстів мають свої підстави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акафіст до Пресвятої Богородиці. – Режим доступу: http://molytva.at.ua/index/akafist_do_presvjatoji_bogorodici/0-295.
2. Словник української мови. – В. 11 т. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1. – 799 с. – Т. 3. – 744 с.; Т. 4.– 840 с.; Т. 5 – 840 с.; Т. 7. – 723 с.; Т. 8. – 927 с.; Т. 9. – 916 с.
3. Жития всех святых / [сост. И. Бухарев]. – Москва : Изд-во Православного Свято-Тихоновского Богословского Ин-та, 2001. – 814 с.
4. Даль В. Толковый словарь. – Москва : Издание книгопродавца-типографа М. О. Вольфа, 1882. – Т. IV. – 683 с.
5. Добош О. Розкол – патріотизм чи злочин? / Олексій Добош. – Почаїв : Вид-во Почаївської Лаври, 2015. – 64 с.
6. Іваннікова Л. Богослужбова мова / Людмила Іваннікова – Режим доступу: <http://pokrovska.kiev.ua/content/bogoslužhbova-mova>
7. Коць Т. Сакральний стиль / Т. Коць. – Режим доступу <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/reg/7-1.pdf>
8. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – Київ : ВЦ «Академія», 2007– Т. 1. – 608 с.
9. Толковая Библия, или комментарий на все книги Св. Писания Ветхаго и Новаго Завета : в 11 т. / [под ред. А. П. Лопухина]. – Петербург, 1904–1907. – Т. 1. – 669 с.
10. Мороз Т. Перший повний переклад Біблії українською мовою: історія створення та видання / Т. В. Мороз. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2016_278_266_18

11. Німчук В. Українські переклади Святого Письма / Василь Німчук. – Режим доступу: <http://www.rastko.rs/rastko/delo/12168>
12. Акафистник. – Краматорск : Тираж-51, 2009. – 768 с.
13. Уроки Біблії. Акафіст «Всецариця». – Режим доступу: <http://bible-lessons.in.ua/akafist/vsezaruzja.html>
14. Український переклад І. Огієнка // Біблія Онлайн. – Режим доступу: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>
15. Фасмэр М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / [пер. с нем. и доп. О. И. Трубачева] / М. Фасмэр. – Москва : Прогресс, 1971. – Т. 1. – 562 с. – Т. 3. – 826 с.
16. Франко І. Поема про сотворення світу / Іван Франко // Зібр. творів : у 50 т. / Іван Франко. – Київ : Наук. думка, 1982. – Т. 35. – С. 275–276.
17. Франко І. 60-ті роки в Галичині / Іван Франко // Зібр. творів : у 50 т. / Іван Франко. – Київ : Наук. думка, 1982. – Т. 41. – С. 310–326.
18. Вишенський І. Твори / Іван Вишенський. – Київ : Дніпро, 1986. – 247 с.

REFERENCES

1. Akathest to the Mother of God [Akafist do Presviatoyi Bohorodytsi], available at: http://molytva.at.ua/index/akafist_do_presvjatoji_bogorodici/0-295 (in Ukrainian).
2. Bilodid, I.K. (1970-1980), *The Dictionary of the Ukrainian language in 11 vols*. Vol. 1 [Slovyk ukrayinskoyi movy u 11 t. T. 1]. Naukova dumka, Kyiv, 799 p., Vol. 3, 744 p., Vol. 4, 840 p., Vol. 5, 840 p., Vol 7, 723 p., Vol 8, 927 p., Vol 9, 916 p. (in Ukrainian).
3. Bukhariev, I. (Comp.). (2001), *The description of the holy people's lives*. [Zhytia vsieh sviatykh], The Edition of the orthodox Sviato-Tikhonovskiy Theological Institute, Moscow, 814 p. (in Russian).
4. Dal, V. (1882), *The Interpretative Dictionary*. Vol. 4 [Tolkovyj slovar T. 4], Izdaniye knihoprodavtsa-tipohrafa M.O. Volfa, Moscow, 683 p. (in Russian).
5. Dobosh, O. (2015), *Schism - patriotism or crime?* [Rozkol - patriotyzm chy zlochyn?], The Edition of Pochajivska Lavra, Pochajiv, 64 p. (in Ukrainian).
6. Ivannikova, L. “Clerical language” [“Bohosluzhbova mova”], available at: <http://pokrovska.kiev.ua/content/bogosluzhbova-mova> (in Ukrainian).
7. Kots, T. “Sacred style”, [“Sakralnyi styl”], available at: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/reg/7-1.pdf> (in Ukrainian).
8. Kovaliv, Yu.I. (Comp.). (2007), *Literary Encyclopedia in 2 vol*. Vol. 1 [Literaturoznavcha encyklopediya u 2 t. T. 1], Akademiia, Kyiv, 622 p. (in Ukrainian).
9. Lopukhin, A. P. (1904-1907), *The Elucidated Bible or the annotations of all books of the Old Testament and the New Testament in 11 vols*. Vol. 1 [Tolkovaya Bibliya, ili kommentarij na vsie knihi Sv. Pisaniya Vietkhaho i Novaho Zavieta w 11 t. T. 1], Petersburg, 669 p. (in Russian).
10. Moroz, T. “The first complete translation of the Bible in Ukrainian: its origination and edition” [“Persnyi povnyi pereklad Biblii ukrayinskoyu movoyu: istoriia stvorennia i vydannia”], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2016_278_266_18 (in Ukrainian).
11. Nimchuk, V. “The Ukrainian translations of the Holy Scripture” [“Ukrayinski perekłady Sviatoho Pysma”], available at: <http://www.rastko.rs/rastko/delo/12168> (in Ukrainian).
12. (2009), *The collection of akathests* [Akafistnik], Tyrash-51, Kramatorsk, 768 p. (in Russian).
13. “The Lessons of the Bible. Akathest ‘The Queen of all’” [“Uroky Bibliji. Akafist ‘Vsetsarytsia’”], available at: <http://bible-lessons.in.ua/akafist/vsezaruzja.html> (in Ukrainian).
14. “Ukrainian translation by I. Ohiyenko”, Online Bible [“Ukrayynskiy pereklad I. Ohiyenka”, Biblia Onlain], available at: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/> (in Ukrainian).

15. Fasmer, M.E. (1971), *The Etymological Dictionary of the Russian language in 4 vols.* Vol 1 [*Etimolohicheskii slovar russkoho yazyka w 4 t.* T. 1], Progress, Moscow, 562 p.; Vol 3, 826 p. (in Russian).
16. Franko, I.Ya. (1982), The Poem about the creation of the world, *Collected works in 50 vols.* Vol. 35 [*Poema pro stvorennia svitu, Zibrannia tvoriv u 50 t.* T. 35], Naukova dumka, Kyiv, pp. 275-276. (in Ukrainian).
17. Franko, I.Ya. (1982), The 60-th years in Galicia, *Collected works in 50 vols.* Vol. 41 [*60-ti roky v Halychyni, Zibrannia tvoriv u 50 t.* T. 35], Naukova dumka, Kyiv, pp. 310-326. (in Ukrainian).
18. Vyshensky, I. (1986), *Compositions [Tvory]*, Dnipro, Kyiv, 247 p. (in Ukrainian).

